

ПЕРЕСЕЛЕНЦІ З ЧЕРНІГІВЩИНИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Після зруйнування Запорозької Січі частина козаків подалася на турецькі землі, інші розійшлися по зимівниках та слободах, а ще дехто повернувся до Гетьманщини. Але й тут вже багато чого змінилося. Не стало гетьмана, минула козацька воля. Тяжко було колишнім запорожцям без степу, плавнів Великого Лугу та Базавлука, Хортиці. Тому досить обережно й повільно по одинці або з родинами починають повертатися вони до колишніх своїх вольностей.

Уже наприкінці 1775 року на татарських землях по річці Конкі, не дуже далеко від російських фортець Нової Дніпровської лінії, оселився козак Іван Юшка.¹ Після зруйнування Січі пішов він на Чернігівщину до родини, яка жила в селі Обмачевім. Але недовго зміг витримати без запорозьких степів. Уже восени цього ж року, забравши родину, подався до півдня, де і сів на татарській Конкі. Незабаром до його хутора надійшли й свояки. Уже за кілька років потому навкруг хутора козака Юшки біліло чи не з двадцять хаток переселенців із Чернігівщини та Полтавщини.

Поселення багатіло. Татари не чіпали поселенців, а останні рибалили на багатій рибою Конкі, розводили худобу у плавнях та орали землю. Не дуже змінилося становище переселенців і після падіння Кримського ханства. У 1784 - 1787 році людності прибавилося. Поселилася тут і значна кількість вихідців із села Оріховки, що на Полтавщині. З того часу хутори, що оточили оселю Івана Юшки, стали називати державною слободою Оріховою. Добрий господар, старий козак Юшка був шанованою людиною у слободі. На нього поклалися, йому довіряли, у нього шукали захисту. У 1787 році на півдні відбувається реформа державних селян.² На колишніх вільних степах імперський уряд намагався запровадити контроль за життям колишніх козаків. Штучно запроваджувалася традиційна для Росії община з круговою відповідальністю, поліційними механізмами нагляду та контролю. Для цього на старшинські посади настирливо пропонували обирати чиновників. Але оріхівці зробили по-своєму. Загальним рішенням старшиною слободи обрали сина старого Юшки - Никифора, а хата старого козака відтоді стала збірною для слобідської громади. Тут зберігалися найважливіші документи оріхівчан, громадські гроші, відбувалися зібрання. Добре господарювання переселенців збільшувало добробут. Слобода зростала й уже на початку ХІХ століття перетворилася на повітовий центр.

По-іншому склалися долі тих козаків, які повірили урядові й оселялися хуторами на тепер уже колишніх своїх вольностях. Як і козак Юшка, повернувся на Чернігівщину запорожець Сагайдачний. Але недовго всидів удома. Хортиця притягувала його до себе, а тому уже наступного року

повернувся з хлопцями до Дніпра і сів зимівником в урочищі навпроти острова Хортиці. Відтоді це урочище, між відомими всьому Запоріжжю Дурною та Середньою скелею, і стали називати урочищем Сагайдачного. Воно увійшло у легенди й перекази. Про нього писали Д. Яворницький, Я. Новицький, А. Кашенко.

Козак Сагайдак займався рибальством, розводив худобу. Добре жилося. З товарами їздили до Старої Гетьманщини та Польщі. Добрі були господарі, багатим - зимівник. Але на початку 80-х років російський уряд розпочав переселення зимівчан до слобод. Розпорошені по зимівниках колишні запорожці, до яких приєдналися й родини, були небезпечними для уряду.

Армійські військові команди роз'їхалися запорозькими степами. Зимівчан виганяли з їхніх осель, садиби палили, а їх самих під конвоем відправляли до міст та слобод. Направилася така команда і до козака Сагайдачного. Довідавшись про це, Сагайдачний узяв золото, а, за переказами, він мав його чимало, і кілька діжок дорогоцінного металу кинув у провалля Середньої скелі, інші закопав. Потім відправив своїх близьких на байдаках подалі від урочища, а сам зачинився у зимівнику. Коли підійшла військова команда і почала все руйнувати й палити, Сагайдачний почав боронитися. Кілька годин тривала перестрілка старого козака з військами. Коли у старого скінчилися набойі, військові підперли двері у зимівнику, обклали його хмизом і підпалили. Скінчилося земне життя старого козака. А його родичі та друзі пішли байдаками до старовинного запорозького урочища Конської слободи у Великому Лузі, де і зупинилися. З часом до них приєдналися родичі та друзі з рідної Чернігівщини.

На початку 90-х років XVIII століття, коли після закінчення чергової російсько-турецької війни уряд почав турбуватися про заселення новоприєднаних земель, Полтавщина, Київщина та Чернігівщина стають основними місцями офіційного виходу селян до південного краю. Переселенці з Чернігівщини та Полтавщини засновують цілий ряд слобод, як-от: Чернігівка, Басань, Семенівка, Пологи, Гуляй-Поле. Але ще більше поширюється неофіційне переселення, коли цілими селами козаки та селяни старої Гетьманщини знімалися з місць і направлялися до колишніх запорозьких степів, перебираючи й продовжуючи старі традиції запорозьких вольностей.

Джерела та література:

- 1 Гермоген. Таврическая епархия. - Псков: Тип. губ. правл., 1887. - С. 189-190.
- 2 Новицький Я. П. Народная память о Запорожье. Предания и рассказы, собранные в Екатеринославщине 1875- 1905. - Екатеринослав, 1911. - С. 42-44.
З ПСЗР. - СПб., 1830. - Т. XXII. - С. 974 - 977.